

POSJETA

Uz 50-godišnjicu života književnika Vladana Desnice

TMURNO, pohladno septembarsko popodne uleglo u ulice. Ljudi trvuci u ogrtaju prolaze pločnicima. U žutim krošnjama vjetar grize uvenute listove: Jesen, Lepršanje lišća. Tužna, bolesna kiša kvasi krovove. Stojim pred vratima i zvonim: na vrati malo bijela cedulja na kojoj je plavom tinton ispisano ime. Imam neprijatan osjećaj, da me izvratiju kroz maleno, prašno oko netko promatra. Vrata se plavo otvore i ugledam simpatičnu glavu djevojčice, koja se zbijenou smiješi...

— Tata je kod kuće? — pitam.

— Izvolite... Otvara je vrata sobe. Za širokim stolom, prenatpanim papirima sjedi tata, književnik i pjesnik (Veliki pjesnik!) udubljen u sebe nad polupisanim listom.

To su: roman *Zimsko ljetovanje*, knjige novele *Olipine na suncu* i *Proljeće u Badrovcu* i uskoro: roman *Proljeće Ivana Galeb*.

Sklinuo je načoale i zagledao se preko svog svijeta u mene, kojim sam ovđe stajao uz vrata ponavljajući po drugi put, da sam ovđe:

— A, Vi! Izvolite... Ustao je i pošao mi u susret. To je krupna figura, teška, ali ritmična hoda, koja se nekako valja, noseći produhovljenu lavovsku glavu sa borama nekog umora. Otvorio je ormari i pronašao neku flašu:

— Časnicu vermuta?

Klimnuo sam glavom i sjeo. Onda smo digli čašice u zrak:

— Sretan vam rodendan!

Bio je iznenaden. Iskapio sam: pedesetogodišnjica!

Onda je počeo pričati, živo, toplo. On voli da malo zavaci glavu i da gleda u daljinu...

Bio je to dječak, koji je nosio svoje trepavre snove kamenim ulicama dalmatinskih gradova... Dječak sa željom afirmacije. Kao i svaki dječak. „Djeca se vrlo rano orijentiraju na ono što ih interesira... ja sam imao pasiju, da pišem. Ne, to se krivo naziva talentom, to je pasija. Sve je to igra bez osjećaja dužnosti“. I tako je počeo: Prvi nesigurni stihovi, kradče pripovjesti. Klonulost. Upornost. I vrijeme: neumoljivi prevoznik ličnosti. Osjećaj, da ono što se postiglo nije dovoljno. Osjećaj, da nije ono što se htjelo reći, a što leži u podsvijestti, sigurno i stvarno. Prvi koraci u zagotonjem labirintu umjetnosti i...

1933 godine prvi značajni eseji o Dositeju, a nešto kasnije novelu: *Životna staza Jandrije Kutlače*, u časopisima.

— Kako je došlo do toga da su Vaše knjige (jedna lirike i druga knjiga novela) bile uništene?

— Kuća u kojoj sam u Splitu stanovao bila je bombardirana. Za vrijeme bombardiranja bio sam u selu. Kada sam se vratio: razneseno! I da stvar bude potpuna, na jednom putovanju između Splita i Zadra nestao mi je kofer, u kojem sam nosio nekoliko sačuvanih radova. Bolovao sam od toga...

— Vjerovatno ste već za vrijeme svog boravka u selu krokirali!

Zimsko ljetovanje? — napravio sam zaokret pitanjem.

— Ne. Onda su se stvari doživljavale. Impresionirali su me dogadaji. Za literata je smrt, kad prema životnim realitetima stoji kao literata, to jest s nekom primisliti na kasnije umjetničko oblikovanje. Stvari koje su nas u životu impresionirale doživljavamo kao gođočvjet, a tek kasnije one nam iskravaju u umjetničkom stvaranju. Postupati protivno značilo bi stavljati se u pozu. Kasnije, da. Onda se mirnije razmišlja. Kad čovjek istupa prema stvarima kao profesionalni literata onda uvjek ispada nešto izvještačeno... *Zimsko ljetovanje?* — Skratio sam ga sam. Tu su bila još dva ili tri poglavja koja nisu bitna i koja me umjetnički nisu potpuno zadovoljavala. Ako ču imati vremena da obradim, onda će to objaviti u drugom izdanju. Mislim tu retuširati slučaj kad krmak Migud uništava dijete u koljevcu, za kojeg vi kapete da je pun naturalističkih detalizacija...

Okrenuo se prema polici s knjigama uzimajući kutiju cigareta... Na stolu blježnice razasute. Čitam značajljivo: broj 76, 77, 78... Upalili smo cigarete. Plavičasti dim krenuo je pre-

ma zastoru. Gledam u blježnice i okrećem ih očima. Stari profinjeni psiholog to lako opazi;

— To su prve zabilješke za beletričke radove. Razmišljanje o umjetnosti, o jeziku, filozofiji... Kao što se slikar ne baca odmah na veliku platno, već ima svoje blokove skica i studija, tako, mislim i književnik. Dobar dio toga je propao.

— Slobodno?

Listam blježnicom. Čitam varijacije za osjećaj straha. Nasuprotni čitavoj listi odgovarajućih izraza u talijanskom, stoji i naši izrazi: strah, strava, prepast, groza, strahovanje, zebnina, plasnja, uplašenost, ustravljenost, premiranje, bojazan, prezanje, plahovitost, plah, užas, zapršenje... A onda pridjevi: zastrašen, zapašen, uplašen, poplašen, rasplašen, koji mi se u prvi mah čine kao sinonima, međutim radi se o nijansama značajnima za književnika. „Osjećate li tu razliku: zapašen — sugestivna akcija, poplašen — poplašeni konj! rasplašen — rasplašena su djeca kojih stalno podražuju fantaziju stravičnim predstavama, dakle: latentno stanje, uplašen — nenadano, preplašen — nalog...“ Odgovornost je velika staviti riječ na papir. Neke riječi u stranom nadjeju pa se mučiš, da je pronadješ u svom jeziku. Vidite, s jezikom treba brižljivo postupat. To je nešcrpan rudnik. Treba znati kopati, kopati... Ja sam se stalno držao jednog svog pravila: Kad ti u pisanju ne dodje prava riječ pod pero, ne ostavljam tekst za kasnije da je umetnes. Kasnije nastaje drugi dožvljaj, zato: prekini pisanje i nanišaj na papir sve riječi istog kruga. Kad smo već kod toga: novih riječi gotovo nema. Stvar je samo u upotrebi.

Metod pisanja? — To je nešto drugo: treba pronaci pravo mjesto kad se može dati ambient. To obično nastaje kad akcija radi prestance. U stvari: akcija... sam izraz lica izražava doživljaj, pa je i to dio akcije...

Slušam. Teku misli. Čitav jedan život. Uskoro ćemo to imati na svom stolu u njegovoj knjizi eseja, koja namjerava izdati. Razgovaramo dalje, o iskrenosti stvaranja.

— Iskrenost. — Pogledao je kroz prozor: jedan list se upravo krovitao u zraku oklijevajući da padne. — Iskrenost u književnosti je u stvari iskrenost o samom sebi i prema samom sebi...

Zidni sat je počeo otkucanjima: Pet tonova. On pogleda u sat i nehotice prošapta: „Vrijeme... Kako to ide!“

— Zanimaće mi se postanak nekih Vaših popularnih novela — prekinu ga. Na primjer ove tri: *Posjeta, Pravda i Oko* — okretao sam stranicu knjige *Olipine na suncu*.

Izvukao se iz naslonjača i krenuo sobom. I kao da je, prešutivši moje pitanje, nastavio svoju misao o Vremenu, koje ide, ide... Kako je tome davno:

— Djela nastaju iz realnih detalja, često nevažnih. Fantazija nadoplete ostalo; često ono najvažnije i najglavnije... *Posjeta* se temelji na asocijaciji: Bio je to jedan stari profesor. Sjećam ga se još kao dijete. Čudan, povučen,

Oglašlo je. Sjedio je godinama u svojoj fotelji, dok nije umro. Fabula je imaginativna. Nikada ga nisam posjetio...

Pravda (scena s uлице). Jedan detalj: vjerojatno tamo negdje 1925—26-te. Tuškanac u Zagrebu. Današnji Nazorov put. Bio sam još djak. Nedeljno popodne: Jedan je čovjek tukao ženu. Slika je bila strašna. Htio sam ih rastaviti i onda se sve tako desilo kako sam opisao. To je detalj. A ja sam imao pasiju za detalje. To onda kopka u meni. Više puta zapazim detalje i u memoriju se izbriše vrijeme i prostor, ostane podsvijrena slika, koja nekako sama dolazi u prste kad pišem.

Novela *Oko* građena je po anegdoti koja je kolala našim krajem o nekom starom liječniku: Liječnik liječi oko, stavlja krvni lijek. Za neko vrijeme dodje izgržena oka. Liječnik ga začuđeno pogleda: „O, a di ti je oko?“ Poznavao sam ambient. Lik služavke je fantazija. Poznavao sam niz takovih likova. Uvijek se radi po nekom započinjenom modelu, ali ne ad hoc model uzeti, ne kao portret. U stvari najjači je lik zbir niza komponenata stvorenih iz raznih likova. Za sporedne likove, za machiette, dobro je imati živ lik. Protagonist ne smije biti rđen strogo po jednom modelu. To sputava i ograničava fantazijsku kreaciju. Cjelokupnost glavne ličnosti je plod fantazije: nužnim promjenama nastaju nužne reperkusije i dedukcije. U stvari opet su u likovi stvarni, jer nas uz njih končano vežu realni detalji: oni su život.

Zaustavio je šetnju pred širokom policom prepunom knjiga, uvravši ruke u đezpove...

— Primjetio sam u više novelu, a osobito u noveli *Od jutra do mraka* vaša zaintezna smisao za konciznost. Biste li mi nešto o toj temi htjeli reći? — Napravio sam opet zaokret pitanjem. Htio sam što više saznať.

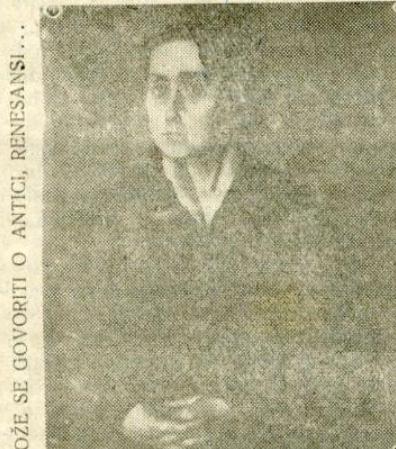
— Reći će vam samo jedan primjer: Dogodi se nešto uzbudljivo. Dode jedan, pa ajme ovo, ajme ono i brblja, brblja. Pitaš onog koji je to slušao: „Šta je bilo?“ — „Ne znam“ — odgovori. „Rekao je vrlo malo“. Drugi će reći manje riječi, ali će utisak dogadjaja biti snažniji i potpuniji. Često puta smiren ton kazivanja daje dojam komodnosti, opširnosti, ali kad bolje pogledate to je izraženo upravo najmanjim minimumom riječi. Konciznost ne treba brkati sa grčevitošću kazivanja. Mislim da je najkoncizniji upravo odvagnut, savladan, naoko komadan izraz.

Tu se zaustavio.

Uvidio sam da ne će više ništa reći: bio je koncizan. Došli smo do teksta, najopipljivijeg alata forme. Kao da je znao moje pitanje što je ležalo u zraku, nastavio je da govori o odnosima teksta i podteksta. Neiscrpana eruditija književnika (i ugodnog domaćinskog) varirala je u svim temama. „Tekst“ — neumorno je nastavljao, gotovo kao da ga je svaka tema osvezava. — Tekst iskazuje više manje samologičku misao. Međutim podtekst iznosi podsvijesen i iracionalnu sadržinu; on stvara atmosferu i kaže više. Važniji je od svega. To stoji do radnog rasporeda, u maniji sistematičnosti i cijepanja dlake na četvero. I akt izvire iz samih riječi! To je senzibilnost, koja ide najčešće prije racionalnosti...

Sjeo je u svoj naslonjač i otvorio neku knjigu jednog našeg domaćeg piscu. Počeo je glasno čitati. (Radnja se odigrava na nekom prometnom trgu pospišanom neonskim reklamama...) A onda naglo prekinu:

— Eto što skodi našoj literaturi! — Uzbudjeno je lupnu dianom o knjigu: — Ta potencirana narcisoidnost! Vidite, često se u našoj literaturi suviše osjeti pisac, osjeti se njegova individualna duhovitost. Pisac se čini gracioznim, zaboravljiva, da se odrekne ličnog pjeska. Kada čitamo dobro umjetničko djelo mi potpuno zaboravljamo pisca, kao što kod savršeno odigrane uloge u teatru zaboravljamo ličnost glumca... Kad sam jednom prilikom u Milani vidio poznatog velikog ruskog glumca Šaljapina kako šeće „u civilu“ ostao sam iznenaden. Toliko je taj umjetnik srastao s ulogom Borisa Godunova, da sam se gotovo začudio, što ga ne vidim u krznom optočenom boljarskoj odjeći s monomakovom kapom na glavi!

MOŽE SE GOVORITI O ANTICI, RENSSANSI...

— Oprostite, prekidoš ga, zanima me još jedno: Naime, netko je zapazio izvjesnu srođnost između vas i Hakslija pa vas je čak nazvao „jugoslovenskim Hakslijem“... Šta vi kaže na to?

— Nekad, kao mladi, zbilja sam stajao pod izvjesnim uticajem njegove ličnosti. Kasnije sam revidirao svoj stav prema njemu. Znate, s godinama često počinjemo drukčije gledati na književne pojave. Tako s vremenom, kao da sam ponovo otkrio, na primjer Tolstoja...

Ima jedno svojstvo kod velikih pisaca po kome oni gotovo nimalo ne popuštaju u svom djelovanju kod ponovnog čitanja ni nakon dvadeset, ni nakon trideset godina. Sad mi se čini da je taj „momenat trajnosti“ možda ono najbitnije što sačinjava i obilježava istinski velikog pisca. A s vremenom i sazrijevanjem u nama se izoštiri izvjesno čulo, koje nam već kod prvog čitanja kaže prilično sigurno, da li će neki pisac „trajati“ ili neće „trajati“... Eto, za ljubav te „trajnosti“ pisac treba da ima hrabrosti, da se samodisciplirano odreče mnogo efekta, mnogih momentano veoma zahvalnih narcisoidnih, samodopadnih, površno blistavih momenata i gracioznosti u kojima blista pišeća empirijska ličnost i nalaze zadovoljenja njegove empirijske ambicije.

A „hrabrost za tu hrabrost“ — nastavio je on — piscu daje nejasan no siguran osjećaj, da u njegovom djelu, u zamjenu za one graciozne vrednote kojih se odrekao, leže neke druge, intimnije i soičidnije, pa makar na prvi mah i manje uočljive vrednote... Držim, da je za svakog pisca veći komplimenat ako ga je pročitao samo jedan čitalac, ali je kasnije osjetio želju da ga ponovo pročita, nego ako ga je pročitalo, pa i odusevilo se njime stotina čitalaca, ali ga zatim odložilo s pozdravom: „Zbogom, bez doviđenja!“ No to je možda samo moj lični ukus... Oprostite za čas... Udaljio se. Čuo sam kako u hodniku nekog zove. Razabrao sam: „Da, kavu, crnu, turšku...“ Ustao sam i prišao njegovoj ličnoj bibliofeci. Desnica se vratio i nasmiješio se, dopustivši mi da razgledam... Sjeo sam uz „turšku“. Zanimljivi detalji: U časopisu „Bulletin of selected books“, kojeg izdaje PEN-klub i UNESCO, u Londonu, pronašao sam veoma pohvalan prikaz Alec Browna o „Zimskom ljetovanju“. Na stranicama međunarodnog književnog časopisa „Inventario“, u čijem redakcionom odboru figuriraju imena: T. S. Eliota, Harry Levin, Ungaretti i dr, nalazim između priloga Saint-John Persea i Paul Leautauda, prevod Desničine novele POSJETA uz veoma laskavu bilješku o piscu. A „Fiera Leteraria“ posvećuju mu gotovo čitavu stranicu sa člankom i slikom o njemu i prevod njegove novele *Pravda*. Sažnao sam i to: Slavista iz Bordoa, Luciani (koji je nedavno preveo Andrićevu „Čupriju“) prevodi Desničine novele; a sada je u toku prevodenje nekih opsežnijih njegovih radova na više stranih jezika. Posebno su me zainteresirali prevodi Desniće: Croce, Flaubert, Gide i Silone. Za „Zimsko ljetovanje“ Desnica je dobio ponudu za prevodenje iz Italije i Francuske, dok se u Bugarskoj već prevodi (Gaučo Savov). Na stolu sam opazio mnogo pisama. U hermetičnoj zatvorenosti Desničine radne sobe jasno se osjećaju nevidljive intelektualne spone sa svijetom.

Kad sam završio s razgledavanjem zamolio sam ga, da mi nešto kaže i o svojoj poeziji (sažnao sam iz Društva književnika Hrvatske za objavljuvanje njegove zbirke pjesama: *Slijepac na žalu*).

Pitanje je došlo kasno. Sjedio je za stolom, ali je bio daleko, daleko u sebi... Pogledao me je, kao da me ne prepoznaće i nasmiješio se. Moje pitanje ga je začudilo. Smatrao je to jednom nerazdvojnom cjelinom. Imao je pravo. Prozni tekst Vladana Desniće odiše poezijom. Iskrenom, topлом, ljudskom poezijom, ili bolje: to je Poezija.

U sobi se počelo mračiti... Dolje u ulici lagano su se njihale ogromne krošnje kestenova i hvatao se sutan. U daljinu stadoše dje se pale svijetla: svakog časa sinuto bi po koje novo, sad na jednom sad na drugom kraju grada. Kroz sutan je iskrسavao dotele nećujan ciklik tramvajskih žvonaca i razlijegao se umilno niz duge redove uličnih fenjera... Oprostio sam se. Izašao sam iz prostorije po kojoj je već poplutaо sumrak...

BOŠKO ĐEKIĆ

Izlet u priče

Kažu da su svi zaljubljeni u mrežl za hvatanja razuma
i da na njoj postoje otvorena vrata za nezaljubljene
ali da niko neće da veruje tome.

Kažu da voljeni i svi koji vole imaju diagozu: raskršća
da su opjeni savešću
neraz mom
da boluju i da se leče.

Kažu da postoji zajednica netrpeljivosti
klub članova mržnje
i da se u njihovoj sredini grle i ljube.

Kažu da postoje bezdušnici
ubice
i da su svi obeleženi krstom smrti
sentimentalnosti
da njihove strasti gutaju nevine i primaju zlutale.

Kažu da i svi ostali imaju razne epitetne
svoje ili prisvojene
i da ih teško batale.

I najzad kažu da bi trebalo da ima sanatorijum za sve koji žive
da u njemu postanu sterilni za navike i slučajnosti
da vrše dezinfekciju svojih tela od plača i usiljenog šmeha
i da im se prema potrebi daje transfuziju: ČOVEKA.....